BIBLIOTEKA TECHNOSANACJI · NR 709 · WYDANIE I

SERIA „OBYWATEL ERY AI" · TOM 1

SŁOWNIK TECHNOSANACJI

Pojęcia, które zmieniają państwo

Kompendium wiedzy obywatela ery AI – wprowadzenie do strategii transformacji Polski w dialogu pokoleń

dr Andrzej Węgrzyn
autor i narrator

96 haseł · 12 krain | 570 haseł słownika | 46 infografik | 12 pytań obywatela

Bezpieczne państwo | Konkurencyjna gospodarka | Kreatywne społeczeństwo | Ład oparty na cybernetyce

TechnoSanacja

technorepublika.pl
technosanacja.pl

TechnoRepublika.pl | TechnoSanacja.pl | Biblioteka | Wydania książkowe | nr 709

Słownik TechnoSanacji

Pojęcia, które zmieniają państwo. Kompendium wiedzy obywatela ery AI – wprowadzenie do strategii transformacji Polski w dialogu pokoleń

dr Andrzej Węgrzyn
autor i narrator

Biblioteka TechnoSanacji nr 709 · Wydanie I · Polska, 20 listopada 2026 r.

Seria „Obywatel ery AI", tom 1 – dla obywateli, młodzieży, seniorów i przedsiębiorców ery AI

Wydawca: TechnoSanacja.pl – wydawnictwo, księgarnia i sklep internetowy; portal TechnoRepublika.pl

© dr Andrzej Węgrzyn 2026. Wszelkie prawa zastrzeżone. Plik przeznaczony do użytku osobistego kupującego.

Publikacja programowa, edukacyjna i popularyzatorska; nie stanowi obowiązującego prawa ani opinii prawnej.

technorepublika.pl · technosanacja.pl

Spis treści

Wstęp autora **8**
O publikacji **10**
Po co ta książka 10
Jak czytać tę książkę 10
Jak zbudowane jest hasło 12
Co nowego w wydaniu 709 13
Skrót publikacji 14
0. Słownik w 60 sekundach **15**
CZĘŚĆ I. KLUCZ DO SŁOWNIKA **17**
1. Dlaczego nowe państwo potrzebuje nowego słownika **17**
1.1. Język jest systemem operacyjnym wspólnoty 17
1.2. Trzy choroby języka publicznego 17
1.3. Słownik jako most między pokoleniami 18
1.4. Zasada: bez skrótów myślowych 18
2. Droga, metoda, umowa, cel i homeostat **18**
2.1. Pięć słów, od których wszystko się zaczyna 18
2.2. Pętla sprawczości 19
2.3. Cztery cele ustroju i formuła zdolności 19
2.4. Rewolucja reguł, nie ludzi 20
3. Sześć soczewek: jak czytać każde pojęcie **21**
3.1. Dlaczego sześć, a nie jedna 21
3.2. Sześć pytań kontrolnych 21
3.3. Przykład: jedna sprawa przez sześć soczewek 23
4. Mapa słownika: dwanaście krain **23**
4.1. Dlaczego krainy, a nie alfabet 23
4.2. Przewodnik po krainach 24
4.3. Jak krainy się łączą 25
CZĘŚĆ II. KOMPENDIUM: DWANAŚCIE KRAIN SŁOWNIKA **26**
5. Kraina pierwsza: droga, metoda, cel **26**
5.1. TechnoSanacja 26
5.2. TechnoRepublika 26
5.3. Model 3A 27
5.4. Kontrakt Społeczny Rzeczypospolitej 27
5.5. Naród jako homeostat 27
5.6. Test Trzech Słów 28
5.7. Rewolucja reguł, nie ludzi 28
5.8. Język sanacji 28
6. Kraina druga: cybernetyka po ludzku **29**
6.1. Cybernetyka 29
6.2. Sprzężenie zwrotne 30
6.3. Układ samodzielny i sześć organów 30
6.4. Receptor i efektor 30
6.5. Korelator i korelateracja 31
6.6. Luka tempa 32
6.7. Prawo wymaganej różnorodności 32

6.8. Dobry regulator i czas martwy....33
7. Kraina trzecia: pomiar i korekta....33
7.1. Iloczyn, a nie suma....34
7.2. Para wskaźników....34
7.3. Karta Pętli....34
7.4. Prawo Goodharta....35
7.5. Warunek dwóch zegarów....35
7.6. Dziennik decyzji....36
7.7. Ewaluacja kontrfaktyczna....37
7.8. Wskaźnik z datą ważności....37
8. Kraina czwarta: ustrój i bezpieczniki....38
8.1. Bezpiecznik....38
8.2. Prawo symetrii....38
8.3. Referendum rozstrzygające....39
8.4. Zintegrowana egzekutywa i Senat 100....40
8.5. Sejmiki z losowanym rdzeniem i powinności obywatelskie....40
8.6. Jednokadencyjność i korpus rangowy....40
8.7. Controlling cybernetyczny....41
8.8. Dowód przed władzą i kanał alarmowy....41
9. Kraina piąta: człowiek u steru....42
9.1. Człowiek u steru (Human-in-Command)....42
9.2. Skala autonomii A0–A4....42
9.3. Człowiek podpisuje regułę, nie impuls....43
9.4. Dowód przed autonomią....43
9.5. Tryb pracy bez AI i wyłącznik....43
9.6. Podpis to nie kontrola: błąd automatyzacji i rozkład nadpisań....44
9.7. Agent AI i zasada zerowego zaufania....45
9.8. Błąd seryjny i seryjna korekta....45
10. Kraina szósta: klasa sprawcza....46
10.1. Klasa sprawcza....46
10.2. Przedsiębiorca ery AI – orkiestrator zdolności....46
10.3. Sprawczość: trzy poziomy....47
10.4. Klasa sprawcza jako korelator....48
10.5. Siedem korelatorów i Indeks Korelatora 3G....49
10.6. Spółka 3G i Konto Sprawczości Ery AI....49
10.7. Płacimy za wynik i państwo jako pierwszy klient....50
10.8. Antyteza rentierska....51
11. Kraina siódma: dialog pokoleń....51
11.1. Program 2G....51
11.2. Inicjatywa 3G i trzy klucze....52
11.3. Model Multiplikacji 3A × 3C × 3G....52
11.4. Komunikacja, koordynacja, kooperacja (3C)....53
11.5. Protokół trzech kluczy i Karta Rozbieżności....54
11.6. Pierwszy szczebel kariery i wiedza ukryta....55
11.7. Rezerwa Kompetencji i Korpus Mentorów....56
11.8. Kluby TechnoSanacji....57
12. Kraina ósma: gospodarka bez rent....57
12.1. Renta....58

12.2. Władza proceduralna....58
12.3. Struktury zasiedziałe....59
12.4. Kartel i monopol dysfunkcjonalny....60
12.5. Koszt wyjścia i test wyjścia....60
12.6. Rejestr Przywilejów Regulacyjnych....60
12.7. Cienki protokół, gruba konkurencja....61
12.8. Dywidenda z automatyzacji....62
13. Kraina dziewiąta: bezpieczeństwo i suwerenność....62
13.1. Suwerenność jako sterowność....62
13.2. Tory sterowania....63
13.3. Druga droga....63
13.4. Uzbrojona współzależność....64
13.5. Odstraszanie przez odporność, regenerację i produkcję....64
13.6. Masa precyzji i koło zamachowe podwójnego zastosowania....65
13.7. Zasada 72 godzin i odporność totalna....65
13.8. Zwinność kryptograficzna....66
14. Kraina dziesiąta: umysł obywatela....66
14.1. Odporność poznawcza....66
14.2. Proweniencja komunikatów....67
14.3. Prebunking i odporność bez cenzury....67
14.4. Myślenie bez maszyny....68
14.5. Formuła zgody....68
14.6. Opór jako sygnał uchybu....69
14.7. Boost zamiast nudge....69
14.8. Język spokoju i cel nadrzędny....70
15. Kraina jedenasta: technologie zbieżne....71
15.1. Konwergencja technologii....71
15.2. Odwracalność jako parametr autonomii....71
15.3. Certyfikowalna autonomia....72
15.4. Sieciowy Bliźniak Rzeczypospolitej....73
15.5. Stos technologiczny i suwerenność od środka stosu....73
15.6. Piaskownica, która uczy....73
15.7. Akt o sztucznej inteligencji i okno 2027–2030....74
15.8. Polskie modele językowe i polszczyzna jako zasób....74
16. Kraina dwunasta: cele i prawa TechnoRepubliki....75
16.1. Cztery cele ustroju....75
16.2. Prawo luki tempa i prawo zamkniętej pętli....75
16.3. Prawo najsłabszego ogniwa i prawo symetrii....75
16.4. Prawo homeostatu....76
16.5. Kompas TechnoRepubliki....76
16.6. Roczny Raport o Stanie Republiki....77
16.7. Zakaz scoringu obywateli i niedominacja....77
16.8. Ład ustrojowy oparty na cybernetyce....78
CZĘŚĆ III. STRATEGIA TRANSFORMACJI W DIALOGU POKOLEŃ....79
17. Dlaczego pokolenia, a nie tylko partie....79
17.1. Wykonanie tanieje, osąd drożeje....79
17.2. Pokolenie jako etykieta jest słabe, rola jest silna....79
17.3. Umowa pokoleń jako kontrakt ustrojowy....80

18. Klasa sprawcza jako korelator transformacji....81
18.1. Mechanizm w jednym zdaniu....81
18.2. Formuła operacyjna i luka korelatora....81
18.3. Dziesięć decyzji strategicznych....81
18.4. Dwanaście programów wykonawczych....83
18.5. Model Multiplikacji jako metoda wdrożenia....83
18.6. Bezpieczniki strategii....84
19. Tezy ustrojowe w sześciu językach....84
19.1. Po co tłumaczyć tezy....84
19.2. Dziewięć tez w sześciu językach....85
19.3. Co wynika z tłumaczenia....86
20. Rozmowa przy jednym stole....86
20.1. Scena....86
20.2. Rozmowa....87
20.3. Co się wydarzyło przy stole....87
20.4. Mapa drogowa dialogu pokoleń 2026–2035....88
CZĘŚĆ IV. ROZWAŻANIE FILOZOFICZNE....91
21. Struktury myślowe i mentalne w dobie AI....91
21.1. Teza: myśli są regulatorami....91
21.2. Mapa i terytorium: dobry regulator w głowie....91
21.3. Kossecki: normy, które sterują społeczeństwem....91
21.4. Trzy pętle uczenia się: państwo, które uczy się uczyć....92
21.5. Siedem struktur mentalnych, które podtrzymują renty....92
21.6. AI jako lustro i jako proteza poznawcza....94
21.7. Dziesięć przesunięć mentalnych....95
21.8. Pętle przyczynowe zmiany: dlaczego renty bronią się same....96
21.9. Co rośnie: zdolność, produktywność, suwerenność, odporność....97
21.10. Co znika: renty, władza proceduralna, struktury zasiedziałe, kartele i monopole....98
21.11. Granica: wolność myśli, boost zamiast nudge....99
21.12. Wniosek: republika ludzi, którzy myślą pętlą....100
CZĘŚĆ V. STANDARD MYŚLENIA OBYWATELSKIEGO....101
22. Dwanaście pytań słownikowych....101
22.1. Pytanie jako receptor....101
22.2. Dwanaście pytań....101
22.3. Jak używać pytań....102
23. Pięć nawyków i przewodnik dla czterech grup....102
23.1. Pięć nawyków obywatela ery AI....102
23.2. Przewodnik dla czterech grup czytelników....103
23.3. Słowo do młodzieży....103
23.4. Słowo do seniorów....104
23.5. Słowo do przedsiębiorców ery AI....104
23.6. Słowo do każdego obywatela....104
24. Mapa Biblioteki i portali....105
24.1. Dwa portale, jedna idea....105
24.2. Seria wydań książkowych 701–709....105
24.3. Jak korzystać z Biblioteki ze słownikiem w ręku....106
25. Konkluzja: słowa, które zmieniają państwo....106

25.1. Odpowiedź na pytanie książki....106
25.2. Formuła końcowa....107
25.3. Hasła programowe....107
25.4. Słowo na koniec....108
Aneks A. Słownik alfabetyczny pojęć i terminów....109
Aneks B. Lista skrótów....141
Aneks C. Bibliografia....144
C.1. Akty prawne Unii Europejskiej i Rady Europy....144
C.2. Akty prawne i dokumenty Rzeczypospolitej Polskiej....147
C.3. Raporty i dokumenty instytucjonalne....150
C.4. Literatura przedmiotowa: AI, bezpieczeństwo, gospodarka, administracja....154
C.5. Cybernetyka, systemy, sieci, ustrój, filozofia i ekonomia instytucjonalna....164
C.6. Dokumenty Biblioteki TechnoSanacji....169
C.7. Destylaty rund badawczych Biblioteki....172
C.8. Seria TechnoRepubliki, portale i dokumenty zbiorcze....173
C.9. Cybernetyka, systemy, filozofia i ekonomia instytucjonalna – źródła rozważań tomu 709....174
C.10. Psychologia społeczna, pokolenia i praca w erze AI – źródła tomu 709....175
Aneks D. Metoda i źródła....177
D.1. Źródła....177
D.2. Metoda pracy....177
D.3. Ograniczenia....177
Aneks E. Miejsce publikacji w Bibliotece TechnoSanacji....178
Metryka dokumentu....179

Wstęp autora

Każda wielka zmiana zaczyna się od słów. Zanim zbudowano pierwszą elektrownię, ktoś musiał nazwać prąd. Zanim powstała pierwsza konstytucja, ktoś musiał wymyślić słowa „obywatel", „mandat" i „podział władz". Słowa nie są ozdobą myślenia. **Są jego narzędziami.** Kto ma lepsze słowa, ten widzi więcej, szybciej rozpoznaje problem i łatwiej dogaduje się z innymi co do tego, co trzeba zrobić.

Przez ostatnie miesiące napisałem osiem książek o państwie, które nazywam TechnoRepubliką: o jego konieczności, ustroju, odpowiedziach na wyzwania cywilizacyjne, gospodarce, bezpieczeństwie, strategii technologicznej i sprawności urzędów. Ósma z nich była syntezą siedmiu poprzednich. Kiedy ją kończyłem, zrozumiałem, że czytelnikowi brakuje jeszcze jednej rzeczy – i to najważniejszej. **Brakuje mu słownika.** Nie listy definicji do wkucia, lecz przewodnika po języku, którym da się rozmawiać o państwie w czasach sztucznej inteligencji, robotów autonomicznych i biotechnologii.

Ten język powstawał na dwóch portalach. Na **technosanacja.pl** budujemy otwartą bibliotekę: kanon, postulaty ustrojowe, reformy, strategie, metody i modele – ponad sto dokumentów ponumerowanych od 101 do 621. Na **technorepublika.pl** opowiadamy tę samą ideę prościej, w książkach dla obywateli, młodzieży, seniorów, przedsiębiorców i kandydatów. Pojęć przybywało szybciej, niż ktokolwiek – łącznie ze mną – był w stanie je uporządkować. W słowniku zbiorczym Biblioteki jest dziś kilka tysięcy haseł. To bogactwo, ale i bariera. **Język, którego nie da się szybko przyswoić, staje się językiem elity.** A TechnoRepublika ma być republiką obywateli, nie ekspertów.

Dlatego ta książka otwiera **nową serię: „Obywatel ery AI"**. Adresuję ją do czterech grup czytelników jednocześnie: do obywatela, który chce rozumieć, a nie tylko wierzyć; do młodego człowieka, który wchodzi na rynek pracy zmieniony przez AI; do seniora, który niesie pamięć, jakiej nie ma żaden model językowy; i do przedsiębiorcy ery AI – człowieka, który łączy wiedzę, dane, agentów AI i osobistą odpowiedzialność za wynik. Te cztery grupy rzadko czytają te same książki. Chciałbym, żeby ta była wyjątkiem.

Słownik ma też drugie, głębsze zadanie. Jest **wprowadzeniem do strategii transformacji Polski opartej na dialogu międzypokoleniowym**, w której wiodącą rolę odgrywa klasa sprawcza – przedsiębiorcy ery AI wspierani przez młodych i seniorów. Rozmowa trzech pokoleń jest możliwa tylko wtedy, gdy mówią one tym samym językiem. Junior mówi o promptach i agentach, senior o normach i konsekwencjach, przedsiębiorca o marży i ryzyku. Każdy ma rację, ale bez wspólnego słownika nikt nie działa razem. **Ta książka chce być tym wspólnym słownikiem.**

Zbudowałem ją inaczej niż poprzednie. Zamiast rozdziałów-argumentów są tu **hasła-narzędzia**. Każde ważne pojęcie dostało własną kartę: definicję prostymi słowami, przykład z życia, wyjaśnienie, dlaczego jest ważne, powiązania z innymi pojęciami i pytanie, które każdy może zadać politykowi, urzędowi albo sobie. Hasła ułożyłem w dwanaście „krain" – obszarów tematycznych, które razem tworzą mapę myślenia o państwie technologicznym. Na końcu znajdziesz pełny słownik alfabetyczny z ponad pięciuset hasłami, listę skrótów i bibliografię.

W środku książki umieściłem rozważanie, na którym zależy mi szczególnie. Dotyczy **struktur myślowych i mentalnych w dobie AI**. Stawiam w nim tezę, że najtrudniejsze do zreformowania nie są ustawy ani budżety, lecz nawyki myślenia, które je podtrzymują: myślenie procedurą zamiast wynikiem, sumą zamiast iloczynem, posiadaniem zamiast sterowaniem, wiekiem zamiast rolą. Cybernetyka – nauka o sterowaniu i korekcie błędu,

którą w Polsce rozwijali Marian Mazur i Józef Kossecki – daje narzędzia, by te nawyki zobaczyć i zmienić. A gdy się zmieniają, rosną zdolność państwa, produktywność, suwerenność technologiczna i odporność, a tracą grunt renty, władza proceduralna, zasiedziałe struktury, kartele i monopole.

Ton tej książki jest pozytywny, ale nie naiwny. Polska ma znakomite karty: sprawną cyfrową administrację w wielu usługach, polskie modele językowe, silną informatykę, przedsiębiorczość, która przetrwała niejeden kryzys, i społeczeństwo, które w 2022 roku pokazało światu, czym jest samoorganizacja. Ma też słabość, którą powtarzam we wszystkich książkach jak refren: **dużo wydajemy, za mało mierzymy i za wolno się uczymy.** Dobry słownik jest pierwszym krokiem do szybszej nauki – bo to, co da się nazwać, da się też zmierzyć i poprawić.

Proszę czytać tę książkę tak, jak czyta się dobry słownik: nie od deski do deski, lecz tam, gdzie pojawia się pytanie. Proszę ją zabierać na zebranie rady gminy, do klasy, na spotkanie Klubu TechnoSanacji, do rozmowy z rodzicami i dziećmi. I proszę ją poprawiać. Słownik żywego języka nigdy nie jest skończony. **Każde hasło, które ktoś z Was wyostrzy, poszerzy albo zakwestionuje, jest dowodem, że ta republika już zaczęła się uczyć.**

dr Andrzej Węgrzyn

Polska, listopad 2026 r.

O publikacji

Po co ta książka

Publikacja nr 709 Biblioteki TechnoSanacji jest **pierwszym tomem nowej serii „Obywatel ery AI”** – serii wydań książkowych adresowanych do obywateli, młodzieży, seniorów i przedsiębiorców ery AI. Kontynuuje numerację wydań książkowych TechnoRepubliki (701–708) i otwiera ich drugi etap: po serii analitycznej, która zbudowała architekturę państwa, przychodzi seria obywatelska, która tę architekturę **przekłada na język codzienny, nawyki i działanie**.

Książka zastępuje w sklepie technorepublika.pl dotychczasowe wydanie „TechnoRepublika – Podstawy”. Zachowuje jego najlepsze cechy – krótkie fragmenty, trzy prędkości lektury, uczciwe zestawienie propozycji z zarzutami i bezpiecznikami – ale buduje zupełnie nową strukturę: **słownik, kompendium i przewodnik w jednym**.

Książka ma cztery zadania.

- **Zadanie słownikowe:** objaśnić prostymi słowami najważniejsze pojęcia TechnoSanacji i TechnoRepubliki – od pętli sprawczości, przez sześć organów państwa i skalę autonomii A0–A4, po klasę sprawczą i Model Multiplikacji 3A × 3C × 3G.
- **Zadanie kompendialne:** pokazać, jak pojęcia łączą się w jeden system myślenia o państwie – w dwanaście krain, sześć soczewek i jedną mapę.
- **Zadanie strategiczne:** wprowadzić czytelnika w strategię transformacji Polski opartą na dialogu trzech pokoleń, w której klasa sprawcza ery AI pełni funkcję korelatora – organu, który łączy sygnały zmian z wiedzą i zasobami ludzi i przekłada je na wynik.
- **Zadanie obywatelskie:** wyznaczyć nowy standard myślenia obywatelskiego – zestaw pytań, nawyków i testów, którymi każdy może sprawdzić obietnicę polityczną, decyzję urzędu i własne działanie.

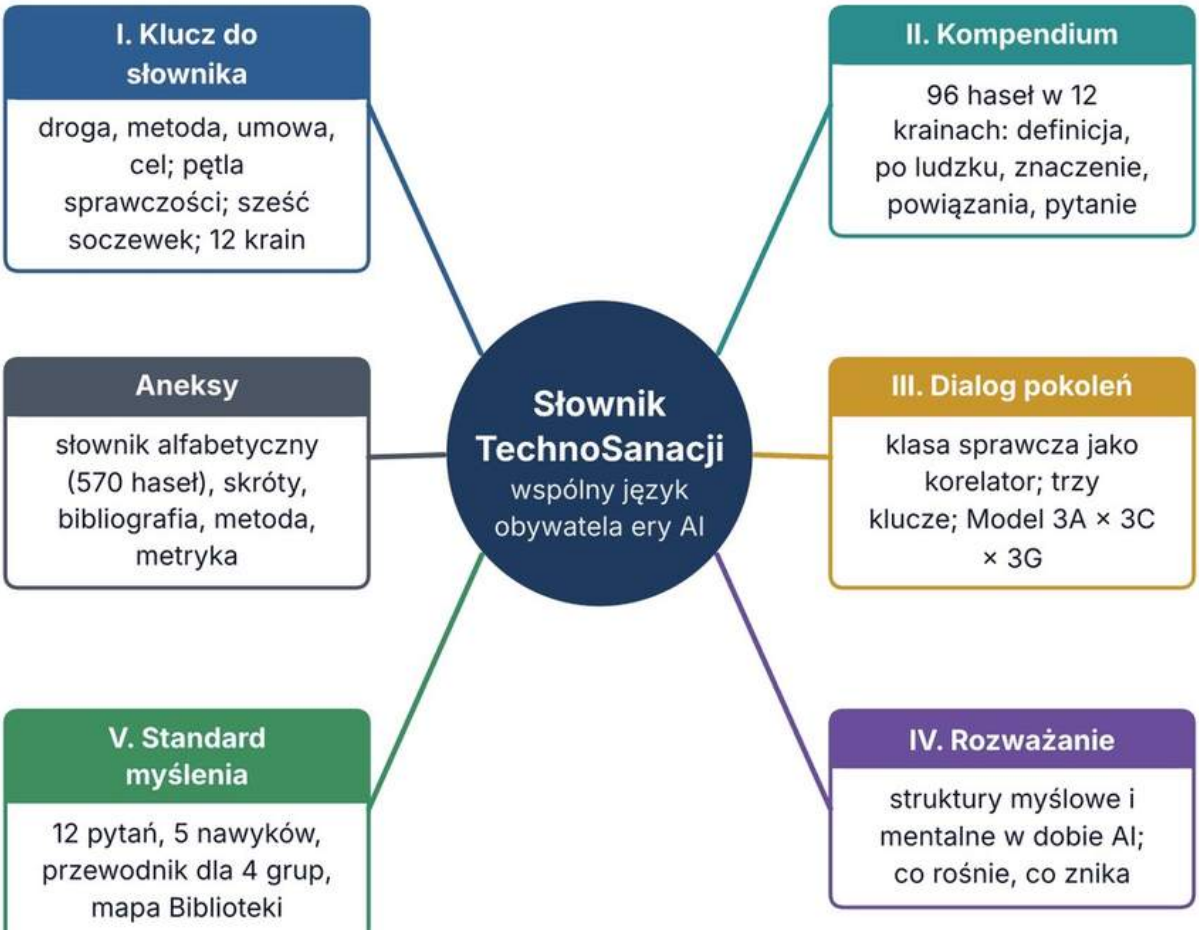
Jak czytać tę książkę

Słownik czyta się inaczej niż powieść. Proponuję **trzy prędkości lektury**, które przejąłem z serii portalu technorepublika.pl, i **cztery ścieżki** dla czterech grup czytelników.

- **Sześćdziesiąt sekund:** przeczytaj „Słownik w 60 sekundach” (rozdział 0) i ramki „Sześć zdań”. Wystarczy, by wiedzieć, o co chodzi.
- **Dziesięć minut:** przeczytaj mapę słownika (rozdział 4) i po jednym haśle z każdej krainy, oznaczonym w spisie treści jako pierwsze.
- **Pełna lektura:** przejdź przez kompendium (część II), strategię dialogu pokoleń (część III), rozważanie filozoficzne (część IV) i standard myślenia obywatelskiego (część V), a słownik alfabetyczny (aneks A) trzymaj pod ręką.

Książka ma pięć części.

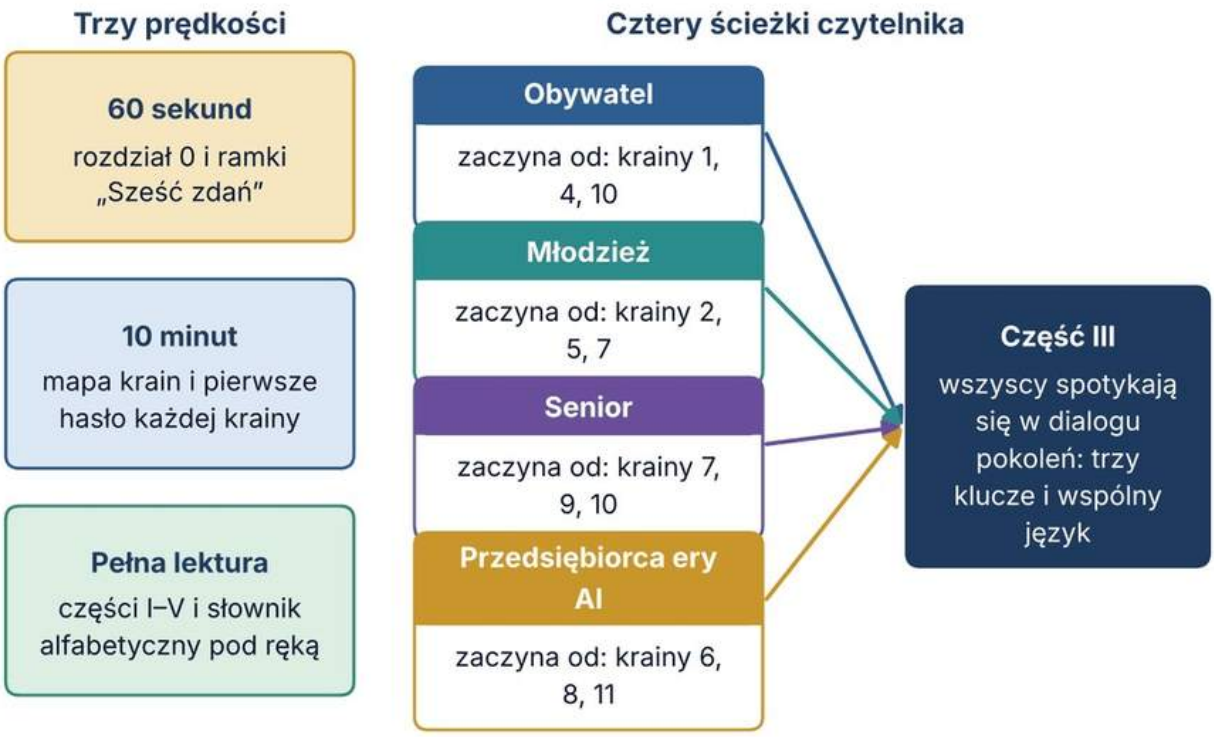
- **Część I. Klucz do słownika** wyjaśnia, dlaczego potrzebujemy nowego języka, opisuje drogę, metodę, umowę i cel TechnoSanacji, pętlę sprawczości, sześć soczewek, przez które warto patrzeć na każde pojęcie, i mapę dwunastu krain słownika.

Rysunek 1. Mapa myśli publikacji 709. W centrum – wspólny język obywatela ery AI. Wokół – pięć części książki: klucz do słownika, kompendium dwunastu krain, strategia dialogu pokoleń, rozważanie o strukturach myślowych i standard myślenia obywatelskiego, a także aneksy: słownik alfabetyczny, skróty i bibliografia.

- **Część II. Kompendium** to rdzeń książki: blisko sto haseł rozwiniętych w dwunastu krainach – od cybernetyki po ludzku, przez ustrój, pomiar, człowieka u steru, klasę sprawczą, dialog pokoleń, gospodarkę bez rent, bezpieczeństwo i umysł obywatela, po technologie zbieżne i cztery cele ustroju.
- **Część III. Strategia transformacji w dialogu pokoleń** pokazuje, jak pojęcia słownika składają się w strategię: klasę sprawczą jako korelator transformacji, Inicjatywę 3G, Model Multiplikacji i tezy ustrojowe opowiedziane w sześciu językach.
- **Część IV. Rozważanie filozoficzne** dotyczy struktur myślowych i mentalnych w dobie AI: jak cybernetyka pozwala zobaczyć nawyki myślenia, które podtrzymują renty i władzę proceduralną, i jak ich zmiana zwiększa zdolność, produktywność, suwerenność i odporność państwa.
- **Część V. Standard myślenia obywatelskiego** zamienia słownik w narzędzia: dwanaście pytań, pięć nawyków, przewodnik dla obywatela, młodzieży, seniora i przedsiębiorcy, mapę Biblioteki i konkluzję.

Na końcu znajdują się aneksy: pełny słownik alfabetyczny, lista skrótów, bibliografia, opis metody i źródeł, miejsce publikacji w Bibliotece oraz metryka dokumentu.

Rysunek 2. Trzy prędkości lektury i cztery ścieżki czytelnika. Obywatel, młody człowiek, senior i przedsiębiorca ery AI zaczynają od innych krain słownika, ale spotykają się w części III – strategii dialogu pokoleń.

Jak zbudowane jest hasło

Każde hasło kompendium ma ten sam układ, żeby czytelnik szybko znajdował to, czego szuka.

- **Definicja** – jedno, dwa zdania prostym językiem.
- **Po ludzku** – przykład z życia: z gminy, firmy, szkoły, szpitala albo domu.
- **Dlaczego to ważne** – jaką funkcję pojęcie pełni w myśleniu o państwie i co się psuje, gdy go brakuje.
- **Powiązania** – inne hasła, które warto przeczytać razem, oznaczone strzałką →.
- **Pytanie obywatela** – jedno pytanie, które można zadać politykowi, urzędowi, dostawcy technologii albo sobie.

Przy wielu hasłach podaję w nawiasie numer dokumentu Biblioteki TechnoSanacji albo księgi serii, w której pojęcie zostało rozwinięte. Numery 101–621 oznaczają dokumenty portalu technosanacja.pl, a numery 701–709 – książki portalu technorepublika.pl.

Rysunek 3. Anatomia hasła. Pięć pól każdej karty kompendium: definicja, przykład „po ludzku", znaczenie, powiązania i pytanie obywatela. Karta działa jak mała pętla: od zrozumienia do pytania, które zmienia rzeczywistość.

TEZA GŁÓWNA

Państwo myśli słowami, którymi myślą jego obywatele. W erze sztucznej inteligencji wygrywają wspólnoty, które mają wspólny, precyzyjny i prosty język sterowania: umieją nazwać pętlę, pomiar, właściciela korekty, koszt wyjścia i bezpiecznik. Słownik TechnoSanacji jest takim językiem. Łączy trzy pokolenia – młodych, którzy wnoszą tempo, przedsiębiorców ery AI, którzy wnoszą wynik i ryzyko, oraz seniorów, którzy wnoszą konsekwencję i pamięć – w jedną klasę sprawczą, która pod kontrolą Narodu zamienia sygnały zmian w zdolność Rzeczypospolitej.

Kto ma słowa, ten widzi. Kto widzi, ten steruje. Kto steruje razem, ten jest wolny.

Co nowego w wydaniu 709

Wydanie 709 nie streszcza poprzednich książek i nie powtarza ich kolejności. Proponuje inne wejście do tej samej architektury – przez język. Najważniejsze nowości:

- **nowa seria „Obywatel ery AI"** z czterema ścieżkami lektury: dla obywatela, młodzieży, seniora i przedsiębiorcy;
- **sześć soczewek** (rozdział 3) – cybernetyczna, systemowa, sieciowa, technologiczna, ustrojowa i społeczno-gospodarcza – przez które czytelnik może sprawdzić każde pojęcie i każdą tezę;
- **mapa słownika w dwunastu krainach** (rozdział 4) i **blisko sto haseł rozwiniętych** według jednego wzoru (część II);
- pierwszy w serii książkowej **wykład klasy sprawczej jako korelatora transformacji** oraz **Modelu Multiplikacji 3A × 3C × 3G** dla szerokiego czytelnika (rozdziały 10–11 i 17–19);

- **tezy ustrojowe opowiedziane w sześciu językach** – dziewięć postulatów ustrojowych przełożonych na argumenty cybernetyczne, systemowe, sieciowe, technologiczne, ustrojowe i społeczno-gospodarcze (rozdział 19);
- **rozważanie filozoficzne o strukturach myślowych i mentalnych w dobie AI** (część IV) z mapą dziesięciu przesunięć mentalnych;
- **słownik alfabetyczny** z ponad pięciuset hasłami całej serii i nowymi hasłami tomu 709, **lista skrótów** i **scalona bibliografia** (aneksy A–C).

Skrót publikacji

Tabela 1. Skrót publikacji „Słownik TechnoSanacji"

Pole	Treść
Pytanie	Jakim językiem obywatele, młodzież, seniorzy i przedsiębiorcy ery AI mogą wspólnie myśleć, rozmawiać i decydować o państwie zmienianym przez sztuczną inteligencję?
Najkrótsza odpowiedź	Językiem sterowania: pętla, pomiar, właściciel korekty, koszt wyjścia, bezpiecznik i homeostat. Słownik TechnoSanacji zamienia te pojęcia w narzędzia codziennego myślenia.
Struktura	Klucz do słownika (droga, metoda, umowa, cel; pętla sprawczości; sześć soczewek; dwanaście krain) – kompendium blisko stu haseł – strategia dialogu pokoleń – rozważanie o strukturach myślowych – standard myślenia obywatelskiego.
Strategia	Klasa sprawcza ery AI (przedsiębiorcy wspierani przez młodych i seniorów) jako korelator transformacji; Inicjatywa 3G i trzy klucze: tempo, wynik i ryzyko, konsekwencja; Model Multiplikacji 3A × 3C × 3G.
Rozważanie	Struktury mentalne podtrzymujące renty (myślenie procedurą, sumą, posiadaniem, deklaracją, wiekiem) i dziesięć przesunięć „od – do", które zwiększają zdolność państwa.
Konsekwencje	Rośnie zdolność państwa, produktywność, suwerenność technologiczna oraz odporność społeczna i militarna; tracą grunt renty, władza proceduralna, zasiedziałe struktury administracyjne oraz dysfunkcjonalne kartele i monopole.
Dla czytelnika	Dwanaście pytań słownikowych, pięć nawyków obywatela ery AI, przewodnik dla czterech grup, mapa Biblioteki, ponad 500 haseł alfabetycznych, lista skrótów i bibliografia.

Charakter publikacji: dokument programowy, edukacyjny i popularyzatorski, przeznaczony do debaty publicznej, edukacji obywatelskiej i pracy Klubów TechnoSanacji. Nie stanowi obowiązującego prawa ani opinii prawnej. Liczby pochodzą z dokumentów Biblioteki TechnoSanacji i ksiąg 701–708 oraz przywołanych w nich źródeł; ilustrują mechanizmy i nie są prognozami. Rysunki oznaczone jako „schemat" lub „wartości umowne" ilustrują pojęcia, a nie pokazują pomiarów. Propozycje autora oznaczono jako propozycje. Zmiany wymagające zmiany Konstytucji RP są możliwe wyłącznie w trybie jej art. 235 i nigdy w czasie stanu nadzwyczajnego.

0. Słownik w 60 sekundach

Punkt wyjścia. Sztuczna inteligencja zmienia świat szybciej, niż uczą się instytucje. Różnica tych temp – **luka tempa** – jest głównym problemem ustrojowym naszych czasów. W tę lukę wchodzą cudze reguły, cudze modele i cudze interesy. Żeby ją zamknąć, państwo potrzebuje nie tylko nowych narzędzi, ale **nowego sposobu myślenia** – a sposób myślenia zaczyna się od słów.

Droga, metoda, umowa, cel. TechnoSanacja jest drogą: pokojową i legalną naprawą państwa opartą na wiedzy, odpowiedzialności i współpracy pokoleń. **Model 3A** – antycypacja, absorpcja, adaptacja – jest metodą: widzieć wcześniej, wytrzymać uderzenie, zmienić się szybciej niż otoczenie. **Kontrakt Społeczny** jest umową: jawny rachunek, równe ciężary, kontrola Narodu. **TechnoRepublika** jest celem: państwem, które potrafi przewidzieć, wykonać, wyjaśnić i skorygować decyzję. **Naród** jest homeostatem: to obywatele ustalają kryteria, według których państwo ocenia własne działanie.

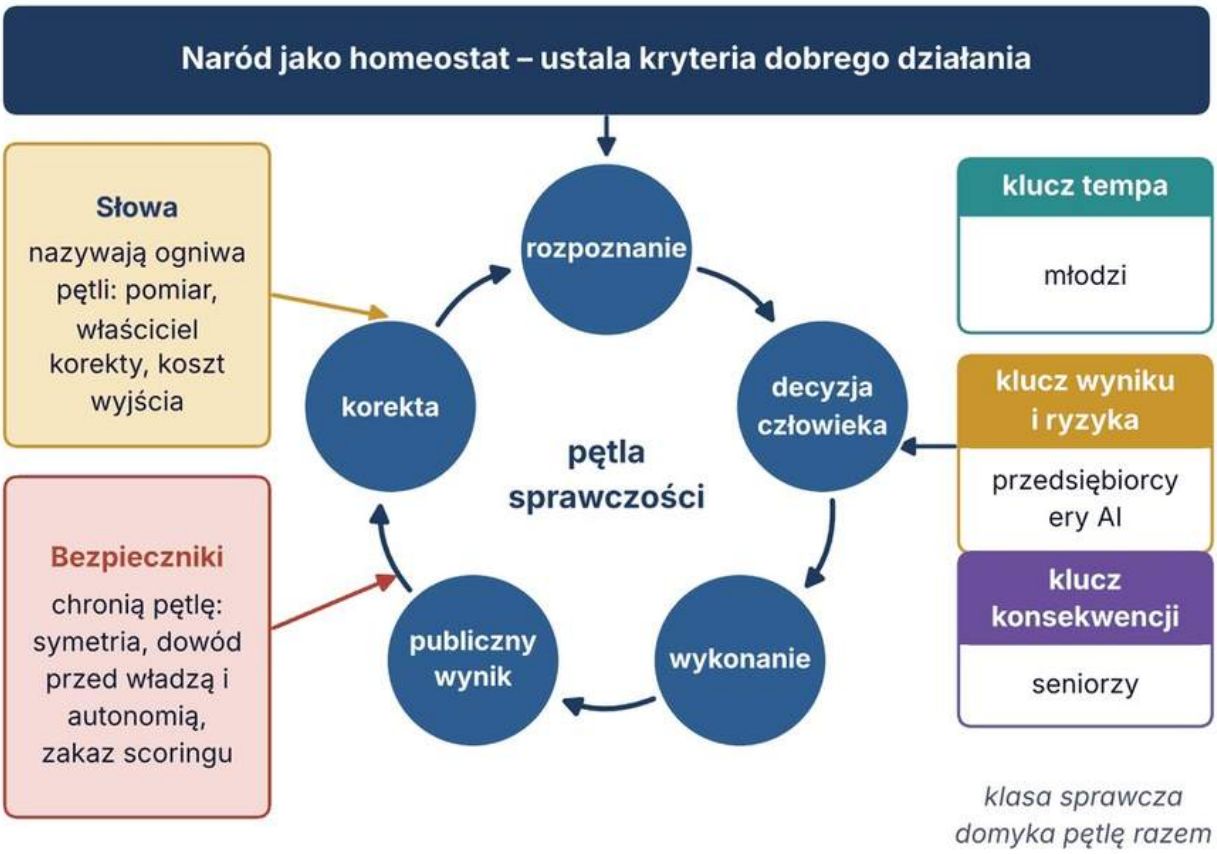
Pętla sprawczości. Państwo jest sprawne wtedy, gdy zamyka pętlę: **rozpoznanie – decyzja człowieka – wykonanie – publiczny wynik – korekta**. Większość słów tego słownika opisuje jakiś element tej pętli albo bezpiecznik, który ją chroni.

Sześć soczewek. Każde pojęcie i każdą tezę można sprawdzić sześcioma pytaniami: cybernetycznym (czy pętla jest zamknięta?), systemowym (czy całość działa, nie tylko części?), sieciowym (kto jest węzłem, kto mostem?), technologicznym (co realnie potrafi narzędzie?), ustrojowym (kto kontroluje kontrolującego?) i społeczno-gospodarczym (kto zyskuje, kto płaci?).

Klasa sprawcza i dialog pokoleń. W erze AI wykonanie tanieje, a drożeją trzy rzeczy: **wybór problemu, wiedza o konsekwencjach i odpowiedzialność za wynik**. Żadne pokolenie nie ma ich wszystkich. Młodzi wnoszą tempo, przedsiębiorcy ery AI – wynik i ryzyko, seniorzy – konsekwencję i ciągłość. Razem tworzą **klasę sprawczą**, która działa jak **korelator** państwa: łączy sygnały zmian z wiedzą i zasobami ludzi i przekłada je na wynik, pod kontrolą Narodu.

Struktury myślowe. Najtrudniej reformuje się nawyki myślenia: procedurę zamiast wyniku, sumę zamiast iloczynu, posiadanie zamiast sterowania, deklarację zamiast pomiaru, wiek zamiast roli. Gdy je zmienimy, **rosną zdolność, produktywność, suwerenność i odporność**, a **renty, władza proceduralna, struktury zasiedziałe, kartele i monopole tracą grunt**, bo żyją w ciemności i w opóźnieniu.

Pierwszy krok. Nie wymaga ustawy. Wystarczy zacząć zadawać właściwe pytania: **jak zmierzycie skutek? Kto odpowiada za korektę? Ile kosztuje wyjście? Kiedy to wygasa? Gdzie zobaczę wynik?**

Rysunek 4. Teza książki w jednym obrazie. Słownik jest systemem operacyjnym myślenia o państwie: pojęcia nazywają ogniwa pętli sprawczości, bezpieczniki ją chronią, a trzy pokolenia klasy sprawczej domykają ją wspólnie pod kontrolą Narodu. Schemat.

RAMKA 0.1. Sześć zdań dla obywatela ery AI

1. Kto ma słowa, ten widzi – a kto widzi, ten może sterować.

2. Państwo jest sprawne, gdy zamyka pętlę: rozpoznanie, decyzja człowieka, wykonanie, publiczny wynik, korekta.

3. Zdolność państwa jest iloczynem, a nie sumą – zero w jednym czynniku zeruje całość.

4. Suwerenność to nie posiadanie wszystkiego, lecz znany koszt i czas wyjścia z każdej zależności.

5. Maszyna może działać szybciej niż człowiek, ale to człowiek z mandatem podpisuje regułę jej działania.

6. Żadne pokolenie nie ma całej wiedzy – młodzi, przedsiębiorcy i seniorzy razem tworzą klasę sprawczą Rzeczypospolitej.

CZĘŚĆ I. KLUCZ DO SŁOWNIKA

Pierwsza część daje czytelnikowi klucz, którym otworzy każde hasło. Rozdział 1 wyjaśnia, dlaczego nowy język jest warunkiem nowego państwa. Rozdział 2 opisuje pięć słów, od których zaczyna się cały słownik: drogę, metodę, umowę, cel i homeostat – oraz pętlę sprawczości, która je łączy. Rozdział 3 proponuje sześć soczewek, przez które warto patrzeć na każde pojęcie. Rozdział 4 rysuje mapę dwunastu krain słownika.

1. Dlaczego nowe państwo potrzebuje nowego słownika

1.1. Język jest systemem operacyjnym wspólnoty

Komputer bez systemu operacyjnego jest kawałkiem krzemu. Ma moc obliczeniową, pamięć i przewody, ale nie potrafi zrobić niczego sensownego, bo nie ma wspólnego sposobu, w jaki jego części porozumiewają się ze sobą. Ze wspólnotą ludzi jest podobnie. Możemy mieć dobre szkoły, sprawne firmy, mądrych seniorów i zdolną młodzież, ale jeśli nie mamy wspólnego języka do opisu tego, co chcemy osiągnąć, i tego, co nam przeszkadza, **nasze zasoby się nie sumują – a tym bardziej nie mnożą**.

Józef Kossecki, jeden z twórców polskiej cybernetyki społecznej, pokazał, że o sterowaniu społeczeństwem decydują normy, które ludzie uznają za prawdziwe, ważne i dobre. Nazywał je normami poznawczymi, ideologicznymi i etycznymi. Te normy siedzą w języku. Kto ustala, jakimi słowami opisujemy państwo, ten w dużej mierze ustala, co w nim widzimy, a czego nie zauważamy. Jeśli mówimy o reformie tylko językiem paragrafów, nie zobaczymy jej skutków. Jeśli mówimy o technologii tylko językiem zachwytu albo strachu, nie zobaczymy kosztu wyjścia od dostawcy. **Język jest systemem operacyjnym wspólnoty: decyduje, które sygnały docierają do decyzji.**

1.2. Trzy choroby języka publicznego

Polska debata o państwie cierpi na trzy choroby językowe, które utrudniają naprawę.

Pierwsza to język deklaracji. Programy mówią, co zostanie zrobione, ale rzadko, jak zmierzymy skutek i kto odpowie za korektę. Księga 703 serii TechnoRepubliki opisała to zdaniem, które warto zapamiętać: **deklaracja jest zawsze wyższa niż pomiar**. Według OECD 97% badanych państw używa AI w administracji, ale tylko 28% mierzy jakikolwiek jej wpływ.

Druga to język procedury. Urzędy opisują swoją pracę liczbą wydanych decyzji, przeprowadzonych postępowań i przyjętych dokumentów, a nie liczbą rozwiązanych problemów. Ten język chroni przed arbitralnością, ale w erze AI staje się pułapką: algorytm doskonale naśladuje procedurę i może popełnić ten sam błąd w tysiącach spraw.

Trzecia to język wrogości. Algorytmy mediów społecznościowych nagradzają oburzenie, więc debata o państwie coraz częściej przybiera formę sporu „nas" z „nimi". Wtedy każda reforma jest oceniana pytaniem „czyja?", a nie „czy działa?".

Słownik TechnoSanacji jest lekarstwem na wszystkie trzy. Zamiast deklaracji proponuje **pomiar**, zamiast procedury – **wynik i właściciela korekty**, zamiast wrogości – **wspólny cel i wspólny język sterowania**, w którym wrogiem nie są ludzie, lecz dysfunkcje: renty, procedury bez wyniku i bezkarność.

1.3. Słownik jako most między pokoleniami

Na portalu technosanacja.pl Program 2G ma motto: „Młodzi przyspieszają zmianę. Seniorzy chronią jakość i ciągłość". Kiedy przyglądam się pracy zespołów łączących pokolenia, widzę, że największą przeszkodą nie jest różnica wieku, lecz **różnica słowników**. Młody programista mówi o modelu, danych treningowych i iteracjach. Doświadczona księgowa mówi o kontroli, odpowiedzialności i wyjątkach. Przedsiębiorca mówi o kliencie, marży i ryzyku. Wszyscy troje mówią o tym samym – o tym, czy coś zadziała i co się stanie, jeśli nie zadziała – ale nie rozumieją się nawzajem.

Model Multiplikacji 3A × 3C × 3G (dokument 517) pokazuje, że **komunikacja jest pierwszym z trzech sprzężeń**, bez którego nie ma ani koordynacji, ani kooperacji. Wspólny słownik jest najtańszą inwestycją w komunikację. Dlatego ta książka nie jest słownikiem dla jednej grupy, tylko **mostem**: każde hasło ma przykład, który zrozumie licealista, senior i właściciel małej firmy.

1.4. Zasada: bez skrótów myślowych

Seria TechnoRepubliki przyjęła zasadę, którą w tej książce stosuję szczególnie rygorystycznie: **nazywać rzeczy słowami, a nie oznaczeniami**. W literaturze fachowej funkcje organizacji zdolnej do przetrwania oznacza się numerami. Dla czytelnika te numery nic nie znaczą. Dlatego piszę o **działaniach operacyjnych, koordynacji, kontroli i audycie, rozpoznaniu przyszłości oraz tożsamości i kierunku**, a nie o „systemie jeden" czy „systemie pięć". Tam, gdzie skrót jest powszechnie używany – jak AI, PKB czy NIK – wyjaśniam go przy pierwszym użyciu, a wszystkie skróty zbiera aneks B.

To nie jest kwestia stylu. **Skrót myślowy jest receptorem, który przestał widzieć.** Kto mówi „S5" zamiast „kto rozstrzyga, czym państwo jest i dokąd zmierza", ten łatwo zapomina, że w republice to pytanie należy do Narodu, a nie do jednego urzędu.

> **RAMKA 1.1. Pięć cech dobrego pojęcia ustrojowego**
>
> **1. Jest proste.** Da się je wyjaśnić licealiście i seniorowi w dwóch zdaniach.
>
> **2. Jest mierzalne.** Wiadomo, jak sprawdzić, czy to, co nazywa, rośnie czy maleje.
>
> **3. Ma właściciela.** Wiadomo, kto odpowiada za to, co pojęcie opisuje.
>
> **4. Ma warunek obalenia.** Wiadomo, jaki fakt pokazałby, że teza z nim związana jest fałszywa.
>
> **5. Chroni człowieka.** Nie da się go użyć do oceniania, punktowania ani wykluczania obywateli.

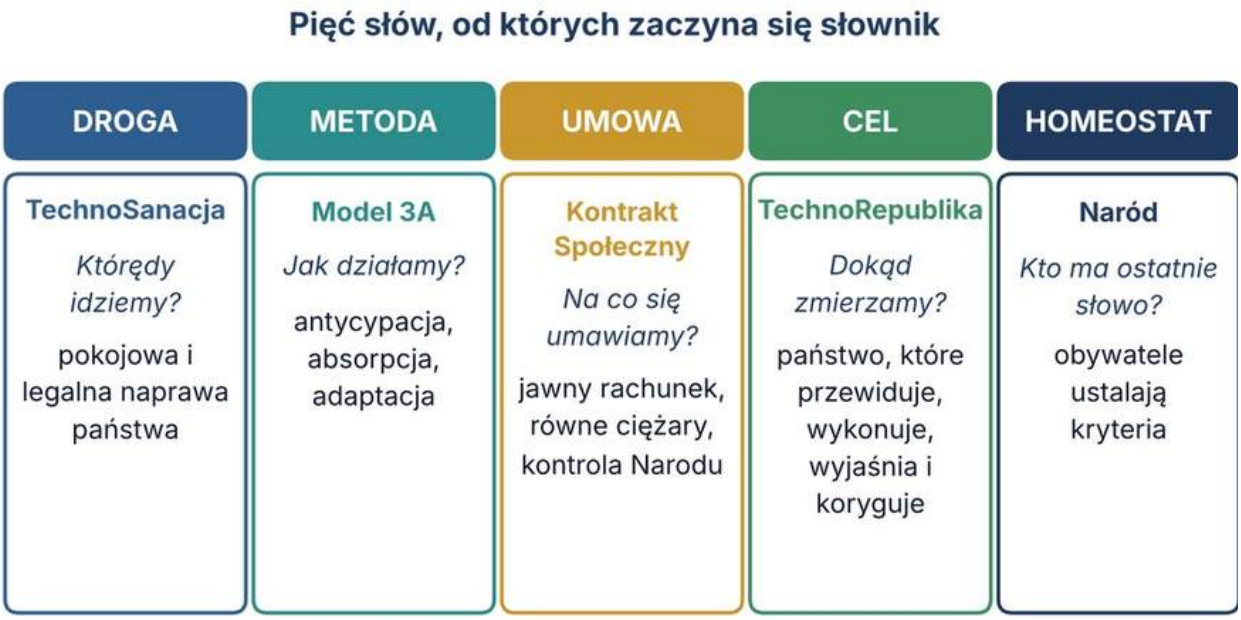
2. Droga, metoda, umowa, cel i homeostat

2.1. Pięć słów, od których wszystko się zaczyna

Na stronie głównej technorepublika.pl i w każdej książce serii powtarza się zdanie, które jest najkrótszym streszczeniem całego projektu: **TechnoSanacja jest drogą. Model 3A jest metodą. TechnoRepublika jest celem. Naród jest homeostatem.** Manifest TechnoSanacji (101) dodaje do tej czwórki piąte słowo: **Kontrakt Społeczny jest umową** – jawny rachunek, równe ciężary i kontrola Narodu.

Warto je zapamiętać w tej kolejności, bo odpowiadają na pięć pytań, które zadaje sobie każdy, kto chce coś zmienić. *Którędy idziemy?* – drogą naprawy, legalnie i pokojowo. *Jak działamy?* – metodą 3A, czyli widząc wcześniej, wytrzymując uderzenie i zmieniając reguły

szybciej niż otoczenie. *Na co się umawiamy?* – na jawność rachunku, równość ciężarów i kontrolę obywateli. *Dokąd zmierzamy?* – do państwa zdolnego do działania i podlegającego kontroli. *Kto ma ostatnie słowo?* – Naród.

Rysunek 5. Droga, metoda, umowa, cel i homeostat. Pięć słów, od których zaczyna się słownik TechnoSanacji, i pięć pytań, na które odpowiadają. Schemat według Manifestu (101), Kontraktu Społecznego (104) i portalu technorepublika.pl.

2.2. Pętla sprawczości

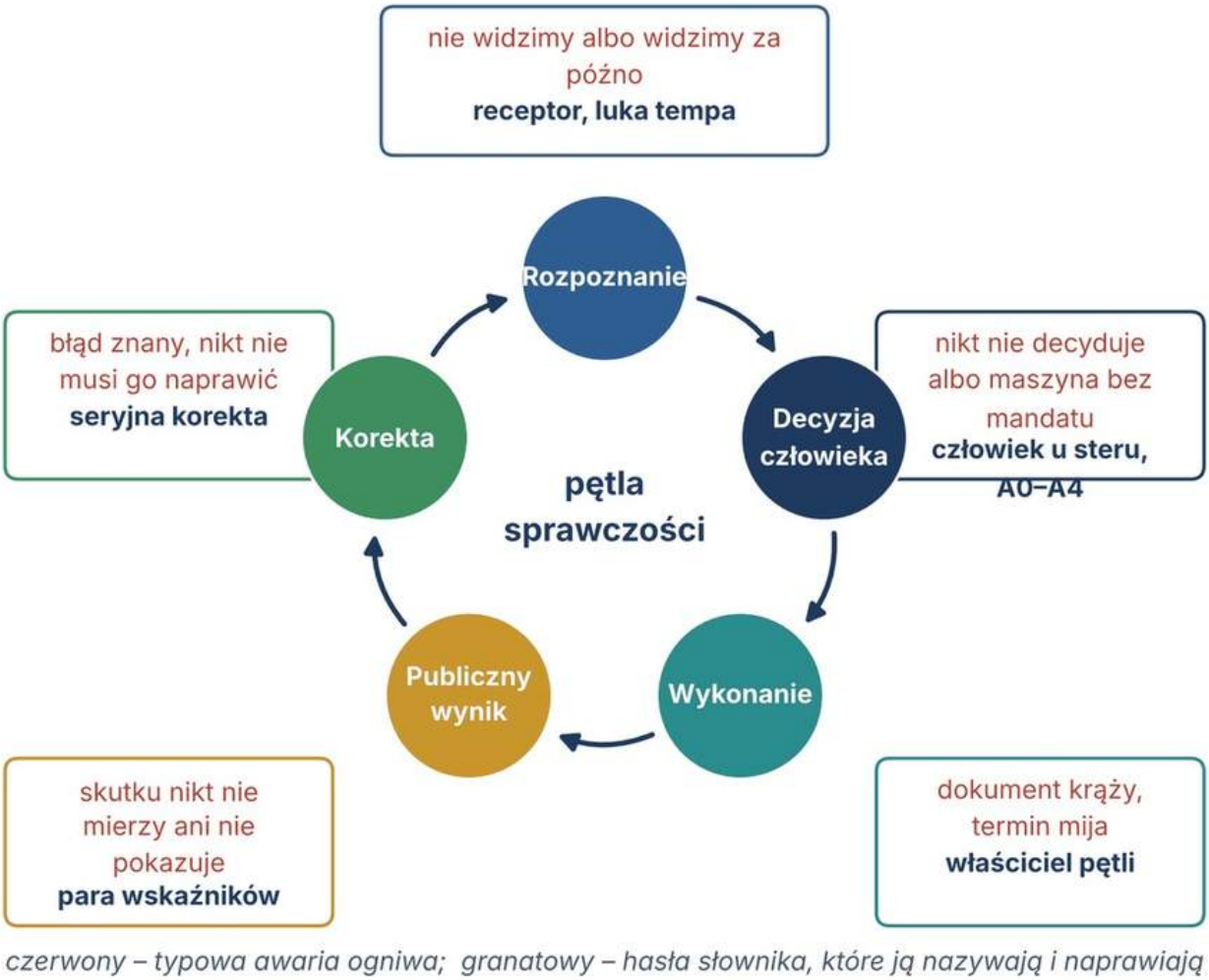
Wszystkie słowa słownika można przypiąć do jednej figury, którą portal technosanacja.pl nazywa **pętlą sprawczości**: **rozpoznanie – decyzja człowieka – wykonanie – publiczny wynik – korekta**. To uproszczona, codzienna wersja pętli sterowania, którą cybernetyka opisuje od czasów Norberta Wienera.

Pętla ma pięć ogniw i każde może zawieść. **Rozpoznanie** zawodzi, gdy państwo nie widzi problemu albo widzi go za późno. **Decyzja** zawodzi, gdy nikt nie chce jej podjąć albo gdy podejmuje ją maszyna bez mandatu. **Wykonanie** zawodzi, gdy dokument krąży, termin mija, a nikt nie odpowiada. **Publiczny wynik** zawodzi, gdy skutek decyzji nie jest mierzony albo nie jest pokazywany obywatelom. **Korekta** zawodzi, gdy błąd jest znany, ale nikt nie ma obowiązku go naprawić.

Szybkość pętli jest równie ważna jak jej domknięcie. Model 3A wyraża to **warunkiem dwóch zegarów**: ostrzeżenie musi przyjść wcześniej, niż trwa reakcja, a bufor musi kupić więcej czasu, niż trwa decyzja o zmianie reguły. Państwo, którego pętla zamyka się po kadencji, przegrywa z otoczeniem, które zmienia się co miesiąc.

2.3. Cztery cele ustroju i formuła zdolności

TechnoRepublika ma cztery cele, które powtarzają się na obu portalach: **bezpieczne państwo, konkurencyjną gospodarkę, kreatywne społeczeństwo i ład ustrojowy oparty na cybernetyce**. Technologiczna Wizja Rzeczypospolitej (102) zapisuje je w formule zdolności: **Z = B × K × S × P**, czyli zdolność Rzeczypospolitej = bezpieczeństwo × konkurencyjność × kreatywność społeczeństwa × prawomocność.

Rysunek 6. Pętla sprawczości: rozpoznanie, decyzja człowieka, wykonanie, publiczny wynik i korekta. Przy każdym ogniwie – typowa awaria i hasło słownika, które ją nazywa i naprawia. Schemat.

Kluczowe jest tu słowo „razy". W sumie słabość jednego czynnika można nadrobić siłą innego. W iloczynie nie można: **zero w jednym czynniku zeruje całość**. Państwo z najlepszą armią, ale bez zaufania obywateli, nie wytrzyma długiego kryzysu. Gospodarka z najlepszą technologią, ale bez sprawiedliwego podziału, straci poparcie dla zmian. Ta jedna obserwacja – iloczyn, a nie suma – przewija się przez cały słownik.

2.4. Rewolucja reguł, nie ludzi

Słowo „sanacja" znaczy „naprawa". W odróżnieniu od historycznej sanacji z 1926 roku **droga TechnoSanacji jest wyłącznie legalna i pokojowa**. Księga 701 sformułowała to najkrócej: TechnoRepublika jest **koniecznością co do zdolności, wyborem co do formy i rewolucją co do skali, ale nie co do metody**. Zmienia reguły, nie ludzi. Wymaga mandatu, referendum i trybu art. 235 Konstytucji tam, gdzie zmienia ustrój – i nigdy w czasie stanu nadzwyczajnego.

To rozróżnienie ma znaczenie także dla słownika. W tej książce wrogiem nie jest żadna grupa ludzi: ani urzędnicy, ani politycy, ani przedsiębiorcy, ani „boomerzy" czy „zetki". Wrogiem są **dysfunkcje**: renta, która żyje z pozycji, a nie z wkładu; procedura, która trwa, choć nie daje wyniku; przywilej bez terminu ważności; decyzja bez autora.

RAMKA 2.1. Formuły, które warto znać

Zdolność państwa: Z = B × K × S × P (bezpieczeństwo × konkurencyjność × kreatywność społeczeństwa × prawomocność; dokument 102).

Model 3A: 3A = AN × AB × AD (antycypacja × absorpcja × adaptacja) przy warunku dwóch zegarów (dokument 518).

Suwerenność węzła: S = R × T × D × Z (różnorodność dróg × zapas czasu × prawo decyzji × zgoda; dokument 505).

Zgoda na zmianę: ZGODA = T × C × W × E (tożsamość × cena zmiany pokryta kompensatą × wpływ obywatela × zaufanie epistemiczne; dokument 412).

Model Multiplikacji: zdolność = czas (3A) × więź (3C) × pokolenia (3G) z bramką najsłabszej krawędzi (dokument 517).

Wszystkie mają tę samą logikę: **zera rządzą**.

3. Sześć soczewek: jak czytać każde pojęcie

3.1. Dlaczego sześć, a nie jedna

Każda książka serii TechnoRepubliki uzasadniała swoje wnioski na sześć niezależnych sposobów: cybernetycznie, systemowo, sieciowo, technologicznie, ustrojowo i społeczno-gospodarczo. Zasada jest prosta: **wniosek oparty na jednym argumencie jest kruchy, a wniosek, do którego prowadzi kilka niezależnych dróg, jest mocny**. W słowniku stosuję tę metodę inaczej – nie jako dowód, lecz jako **sposób patrzenia**. Każde pojęcie można obejrzeć przez sześć soczewek, a każda pokazuje coś, czego nie widać przez pozostałe.

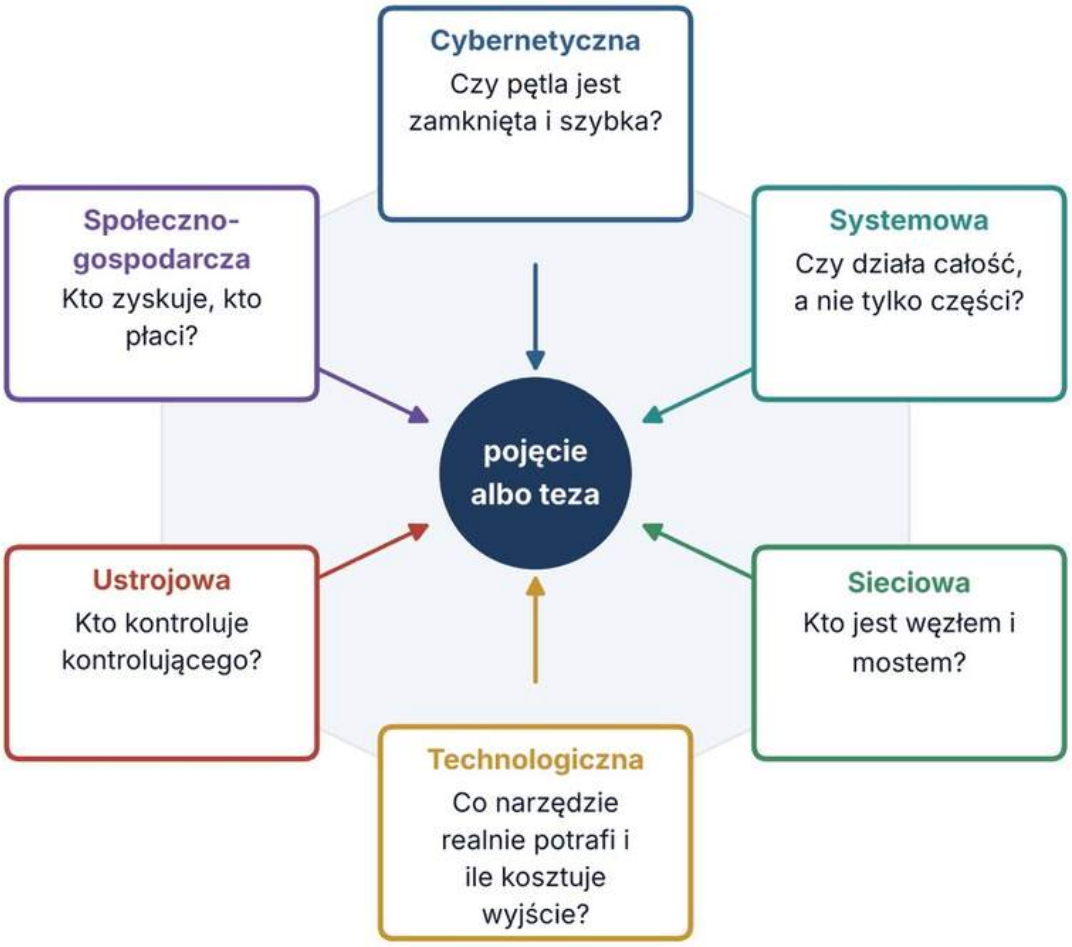
3.2. Sześć pytań kontrolnych

Soczewka cybernetyczna pyta: *czy pętla jest zamknięta i wystarczająco szybka?* Patrzy na sygnał, porównanie z celem, decyzję, działanie i korektę. Jej klasyczne prawa to prawo wymaganej różnorodności Rossa Ashby'ego (regulator musi mieć co najmniej tyle możliwych odpowiedzi, ile zakłóceń chce opanować) i twierdzenie o dobrym regulatorze Conanta i Ashby'ego (każdy dobry regulator musi być modelem regulowanego systemu).

Soczewka systemowa pyta: *czy działa całość, a nie tylko części?* Patrzy na zależności, bufory, progi i skutki uboczne. Przypomina, że system zawodzi w najsłabszym punkcie, a nie średnio, i że optymalizacja jednej części może pogorszyć całość.

Soczewka sieciowa pyta: *kto jest węzłem, kto mostem i kto może odciąć przepływ?* Patrzy na relacje zamiast na pojedyncze podmioty. Pokazuje, że pozycja w sieci jest władzą, że węzły pomostowe łączące odległe skupiska są najcenniejsze i że wynik powstaje na krawędziach – w relacjach – a nie w węzłach.

Soczewka technologiczna pyta: *co narzędzie realnie potrafi, ile kosztuje i jak można od niego odejść?* Patrzy na stos zależności – od energii i chipów, przez moc obliczeniową i modele, po dane i zastosowania – i na to, kto kontroluje każdą warstwę.

Rysunek 7. Sześć soczewek słownika. Każda soczewka zadaje jedno pytanie kontrolne. Pojęcie, które przechodzi przez wszystkie sześć, jest gotowe do użycia w debacie o reformie. Schemat.

Soczewka ustrojowa pyta: *kto kontroluje kontrolującego i czy mechanizm byłby bezpieczny w rękach przeciwnika?* Patrzy na podział władz, bezpieczniki, mandat i prawa obywatela. Przypomina, że silniejsze państwo musi być silniej kontrolowane.

Soczewka społeczno-gospodarcza pyta: *kto zyskuje, kto płaci i czy podział jest uczciwy?* Patrzy na przepływ wartości i ryzyka, na renty i na zgodę społeczną, bez której żadna reforma się nie utrzyma.

Tabela 2. Sześć soczewek słownika: pytanie, przedmiot obserwacji i typowy błąd

Soczewka	Pytanie kontrolne	Na co patrzy	Typowy błąd, który wykrywa
Cybernetyczna	Czy pętla jest zamknięta i szybka?	sygnał, porównanie z celem, decyzja, działanie, korekta	program bez miernika i bez właściciela korekty
Systemowa	Czy działa całość?	zależności, bufory, progi, skutki uboczne	sukces jednej części kosztem całości
Sieciowa	Kto jest węzłem i mostem?	relacje, centralność, wąskie gardła	zależność od jednego dostawcy lub jednego lidera
Technologiczna	Co narzędzie realnie potrafi?	stos zależności, koszt, koszt wyjścia	zachwyt nad narzędziem bez planu odejścia
Ustrojowa	Kto kontroluje kontrolującego?	mandat, podział władz, bezpieczniki, prawa	nowa władza bez nowego bezpiecznika

Soczewka	Pytanie kontrolne	Na co patrzy	Typowy błąd, który wykrywa
Społeczno-gospodarcza	Kto zyskuje, kto płaci?	przepływ wartości i ryzyka, renty, zgoda	korzyść skoncentrowana, koszt rozproszony

3.3. Przykład: jedna sprawa przez sześć soczewek

Weźmy prostą sytuację, którą zna każdy samorządowiec. Gmina kupuje system AI do obsługi wniosków o dodatki. Przez **soczewkę cybernetyczną** widzimy pytanie, czy system ma dziennik decyzji i czy błędy wracają do kogoś, kto może je poprawić. Przez **systemową** – czy szybsza obsługa wniosków nie przeciąży działu odwołań. Przez **sieciową** – czy gmina nie uzależni się od jednego dostawcy, który obsługuje pół województwa. Przez **technologiczną** – jak często system się myli i ile kosztuje przejście do innego. Przez **ustrojową** – czy mieszkaniec wie, że w jego sprawie użyto AI, i czy może się odwołać do człowieka. Przez **społeczno-gospodarczą** – kto zyska na oszczędności czasu i czy nie ucierpią najsłabsi wnioskodawcy.

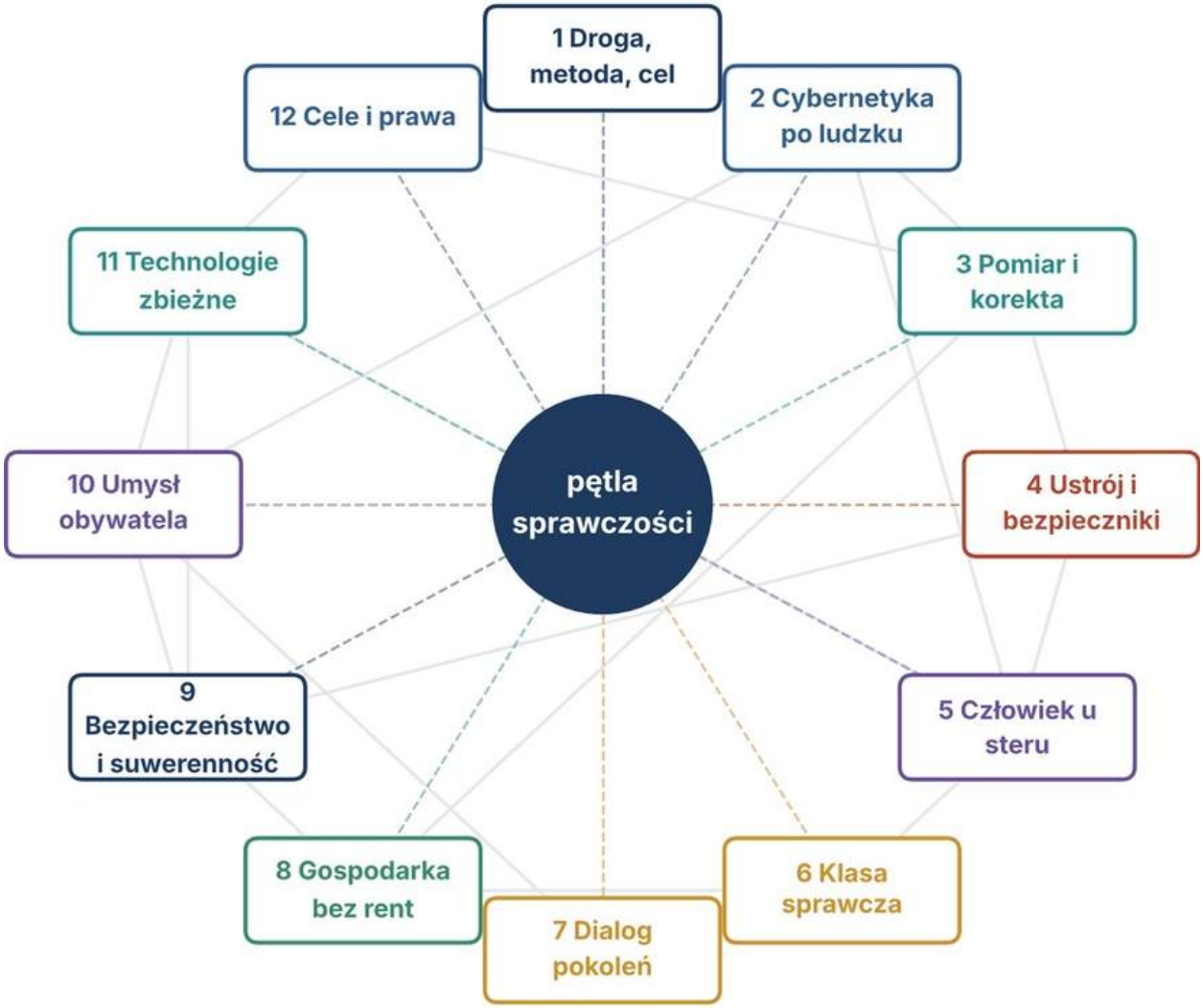
Żadna z tych soczewek nie wystarcza sama. Razem dają obraz, którego nie da się uzyskać inaczej. **Sześć soczewek to nawyk, a nie teoria** – i najlepszy sposób, by słownik zamienić w narzędzie.

4. Mapa słownika: dwanaście krain

4.1. Dlaczego krainy, a nie alfabet

Alfabet jest dobry do szukania, ale zły do rozumienia. Słowa „akumulator" i „alimentator" stoją w słowniku alfabetycznym obok siebie, choć oba są organami państwa, a „homeostat", trzeci z tej rodziny, jest daleko. Dlatego rdzeń tej książki – kompendium w części II – układam w **dwanaście krain**: obszarów tematycznych, w których pojęcia sąsiadują ze sobą tak, jak sąsiadują w myśleniu. Alfabet znajdziesz w aneksie A.

4.2. Przewodnik po krainach

Rysunek 8. Mapa słownika: dwanaście krain kompendium i ich sąsiedztwa. Krainy położone bliżej siebie dzielą więcej pojęć. W centrum – pętla sprawczości, do której prowadzi każda kraina. Schemat.

Tabela 3. Dwanaście krain słownika TechnoSanacji

Nr	Kraina	O co pyta	Przykładowe hasła
1	Droga, metoda, cel	Po co i jak zmieniamy państwo?	TechnoSanacja, Model 3A, Kontrakt Społeczny, Test Trzech Słów
2	Cybernetyka po ludzku	Jak działa sterowanie?	sprzężenie zwrotne, układ samodzielny, luka tempa, czas martwy
3	Pomiar i korekta	Skąd wiemy, że działa?	iloczyn zamiast sumy, para wskaźników, Karta Pętli, prawo Goodharta
4	Ustrój i bezpieczniki	Kto decyduje i kto pilnuje?	referendum rozstrzygające, Senat 100, controlling cybernetyczny, bezpiecznik
5	Człowiek u steru	Ile wolno maszynie?	skala autonomii A0–A4, dowód przed autonomią, tryb pracy bez AI
6	Klasa sprawcza	Kto przekłada wiedzę na wynik?	klasa sprawcza, przedsiębiorca ery AI, korelator, siedem korelatorów
7	Dialog pokoleń	Jak łączyć tempo, wynik i pamięć?	Program 2G, Inicjatywa 3G, trzy klucze, Model Multiplikacji
8	Gospodarka bez rent	Kto zarabia i na czym?	renta, władza proceduralna, koszt wyjścia, Rejestr Przywilejów

Nr	Kraina	O co pyta	Przykładowe hasła
9	Bezpieczeństwo i suwerenność	Co kontrolujemy?	tory sterowania, druga droga, odstraszanie przez odporność
10	Umysł obywatela	Jak myśleć w świecie maszyn?	odporność poznawcza, proweniencja, formuła zgody, boost zamiast nudge
11	Technologie zbieżne	Co zmieniają AI, roboty i biotechnologia?	konwergencja, odwracalność, bliźniak cyfrowy, suwerenność selektywna
12	Cele i prawa TechnoRepubliki	Dokąd zmierzamy?	cztery cele ustroju, pięć praw, Kompas TechnoRepubliki

4.3. Jak krainy się łączą

Krainy nie są osobnymi wyspami. **Cybernetyka po ludzku** (2) daje język wszystkim pozostałym. **Pomiar i korekta** (3) jest jej praktycznym zastosowaniem. **Ustrój i bezpieczniki** (4) oraz **człowiek u steru** (5) odpowiadają na to samo pytanie – kto kontroluje władzę – w świecie ludzi i w świecie maszyn. **Klasa sprawcza** (6) i **dialog pokoleń** (7) mówią, kto ma domykać pętlę w praktyce. **Gospodarka bez rent** (8), **bezpieczeństwo i suwerenność** (9) oraz **technologie zbieżne** (11) pokazują, gdzie pętla jest dziś przerwana. **Umysł obywatela** (10) pokazuje, gdzie zaczyna się każda zmiana. A **cele i prawa** (12) zamykają mapę: mówią, dokąd idziemy i jakich zasad nie wolno złamać po drodze.

Czytelnik, który ma mało czasu, może przeczytać tylko pierwsze hasło z każdej krainy. Będzie wtedy znał dwanaście pojęć, z których da się zrekonstruować całą resztę.

Kto ma słowa, ten widzi.

Kto widzi, ten steruje. Kto steruje razem, ten jest wolny.

Sztuczna inteligencja zmienia świat szybciej, niż uczą się instytucje. Żeby zamknąć tę lukę, potrzebujemy nie tylko nowych narzędzi, lecz także nowego sposobu myślenia – a myślenie zaczyna się od słów. Słownik TechnoSanacji otwiera serię „Obywatel ery AI": dziewięćdziesiąt sześć haseł w dwunastu krainach, każde z definicją, przykładem z życia, znaczeniem i pytaniem, które każdy może zadać władzy albo sobie. Dr Andrzej Węgrzyn prowadzi czytelnika od pętli sprawczości i sześciu organów państwa, przez klasę sprawczą przedsiębiorców ery AI i dialog trzech pokoleń, po rozważanie o strukturach myślowych, które podtrzymują renty i władzę proceduralną – i o tym, jak je zmienić.

- Klucz do słownika: droga, metoda, umowa, cel i sześć soczewek
- Kompendium: 96 haseł w 12 krainach
- Strategia transformacji w dialogu pokoleń: trzy klucze i Model 3A × 3C × 3G
- Rozważanie o strukturach myślowych i mentalnych w dobie AI
- Standard myślenia obywatelskiego: 12 pytań i 5 nawyków
- Słownik alfabetyczny (570 haseł), skróty i bibliografia

dr Andrzej Węgrzyn

Autor koncepcji TechnoRepubliki, TechnoSanacji i Modelu Transformacji 3A. Łączy doświadczenie strategiczne, technologiczne, energetyczne i organizacyjne; pisze o transformacji energetycznej, AI, zarządzaniu wiedzą i projektowaniu zdolności państwa.

TechnoSanacja

technorepublika.pl
technosanacja.pl